

Högskolan
Kristianstad

Är lärarens roll omöjlig?

Högskolan Kristianstad, Fakulteten för ekonomi
Rapport Nr 6, 2024

Cornelia Wulff Hamrin

Är lärarens roll omöjlig?

Cornelia Wulff Hamrin

Cornelia Wulff Hamrin, Högskolan Kristianstad,
Fakulteten för ekonomi, Avdelningen för arbetsliv
cornelia.wulff_hamrin@hkr.se

Kristianstad University Press
Faculty of Business Report 6:2024

ISBN: 978-91-89902-11-4

© Cornelia Wulff Hamrin

Omslagsbild: Shutterstock, Johnér Bildbyrå

Innehållsförteckning

Inledning	7
Uppdraget att fostra goda medborgare?	8
Ett verktyg – lärarens och elevernas relationer	9
Självregleringsförmåga hos barn – en förutsättning för läraren.....	11
Är det ökade kravet på uppfostran lärarens ansvar?	13
Referenser	14

Inledning

Skolan har i ett historiskt perspektiv haft olika mål med den fostrande delen av sitt uppdrag. Då det blev accepterat att alla skulle få lära sig läsa och skriva i Sverige, var kyrkans roll i samhället stor. Kyrkans roll i samhället var stor ända in på mitten av 1900-talet. I början av 1900-talet inkluderade skolan en fostrande uppgift, förutom kristendom, att även fostra barnen till svenskar. Liknande skedde i andra västeuropeiska länder. Efter andra världskriget, blev det mer viktigt att fostran inriktades på demokrati. Därefter har fokus på fostran skiftat beroende på vad arbetsmarknaden kräver och demokrati. Från att lära ut demokratis kunskaper, utvecklades det till att skolan skall öva och fostra eleverna till demokratiska samhällsmedborgare (Ekman, Skolan och medborgarskapandet, 2011). Eleverna får sin kompetens till samhällsmedborgare genom socialisationsprocessen. Hur sker detta? Vilken roll har lärarna?

Läraren är till stor del normskapare och måste ge uttryck för vad som är tillåtet och var gränserna går. Eleverna lär sig praktisk demokrati i det som sker i klassrummet, som hur de upplever rättvisa från lärarens sida. Det finns flera källor som bidrar till det som tas upp i undervisningen förutom läroböckerna. Även när det gäller problematisering som perspektivtagande över innehållet i läromedlen är lärarens samtal med eleverna av vikt (Ekman, Skolan och medborgarskapandet, 2011). Elevernas socialisationsprocess sker i olika kontexter, varav skolan är en och familjen en annan. Det finns även olika individuella faktorer som också påverkar elevens medborgarkompetens, varav familjens socioekonomiska ställning (föräldrarnas utbildningsnivå) har en tydlig påverkan (Ekman, Skolan och medborgarskapandet, 2011)

När det gäller skolan uppdrag handlar det både om kunskap och värden. ”Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta och utveckla kunskaper och värden”. I Läroplan för grundskola och förskola (Skolverket, 2022, 7). Vidare vad gäller kunskaper ”Skolan ska ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också en grund för fortsatt utbildning.” (Skolverket, 2022, 12). Skolväsendet skall dessutom vila på demokratisk grund. När det gäller fostran av vissa grundläggande värden står det:

... Skolan ska gestalta och förmedla de värden och rättigheter som uttrycks i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Utbildningen ska utgå från vad som bedöms vara barnets bästa och eleverna ska få kännedom om sina rättigheter. Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet. LGR 2022 (Skolverket, 2022, 5).

Däremot, med tanke på utvecklingen i Sverige, kan kanske konstateras att det inte är alla som delar den värdegrund som skolan vill förmedla, sett bland elever i de aktuella åldrarna. Detta kan ha olika orsaker. Värdegrunden påverkas bland annat av rådande normer. Normer förändras, och tonåringar gör en egen normuppsättning baserad på föräldrarnas och kamraternas normuppfattningar. Redan mellan åren 1969 och 1995, skedde en förändring i normer. Det skedde en polarisering mellan mer accepterande och mer avståndstagande kring vissa normer. Däremot finns inte en samstämmig bild av om huruvida antalet brott ökade (Chinapah, 2000). Enligt Brå (2023), är fler unga kriminella och andelen grova brott bland unga har ökat, jämfört med 2012. Regeringen har, även i samverkan med Nordiska rådet (Regeringen, 2024), agerat på olika sätt. Vidare för att få myndigheter att samverka och att skapa förutsättningar för en effektiv bekämpning av den ökade barn- och ungdomsbrottsligheten (Regeringen, 2023). Frågan är om skolan och föräldrarna misslyckats med tanke på den ökade missanpassningen hos så många unga. Vilka förutsättningar har lärarna att hindra den ökade missanpassningen? Är lärarnas roll omöjlig?

Läraren har olika uppgifter; dels att bibringa eleverna kunskap i mer traditionell betydelse, dels att fostra eleverna. Däremot, är det verkligen skolans uppgift att uppfostra barn och ungdomar? Vad skall lärarna ha med sig för kunskaper efter avslutad utbildning?

Uppdraget att fostra goda medborgare?

Skolans uppdrag är delvis att fostra eleverna till goda demokratiska samhällsmedborgare och i detta har läraren en viktig roll. Lärare som utbildas i ökad förståelse för hur det är att vara barn i utsatta områden och bättre sätt att bemöta dessa barn, gör att läraren får bättre förståelse

och hanterar situationen i klassrummet bättre (Post et al. 2020). Lärare som är bättre på att hantera klassrumssituationen medverkar till bättre skolgång och prestationer hos eleven, än de kollegor som inte hanterar situationen lika bra.

Elevens sociala utveckling och aggressivitet påverkar elevensanpassning. Barnets sociala kompetens och sociala anpassning blir bättre med åren (Jaffari-Bimmel et al. 2006; Malti, 2006). Barnets mognad har en betydelse i detta. Barnet kan utveckla sin mognad med hjälp av goda relationer till den/de vuxna i barnets närhet. I barnets väg mot bättre anpassning är moderns förmåga att möta barnets behov central (Jaffari-Bimmel et al. 2006). Här argumenteras dock för att båda föräldrarna har betydelse, även om en del tidigare forskning kring anknytning, fokuserar på mödrar. Barnet kan förbättra och lära sig självreglering och utvecklas positivt med avseende på social mognad. Social mognad kan ses som något utvecklingsbart, inte som någon statisk enhet.

Elever får i sin uppväxt ett visst socialt kapital som påverkar skolgången och framtida anpassning och yrkesliv (Pulkkinen, 2004) Alla elever växer inte upp under harmoniska förhållanden, men med en integrerad skoldag söks barnets olika behov fyllas och kompletteras och ersätter hemma situationen. Den integrerade skoldagen påverkar barnets skolgång och kommande yrkesliv positivt (Pulkkinen, 2004).

Ett verktyg – lärarens och elevernas relationer

Läraren som person har också genomgått en socialisation och läraren som person påverkar eleverna mot bakgrund av det. Wilson och Goethals (1960) genomförde en studie som syftade till att undersöka om vissa faktorer i lärarnas socialisation, deras bakgrund, påverkade deras värderingar kring utbildning och lärarprofessionen. Socialisationen ansåg författarna skedde i tre steg; uppväxt, yrkesvalet och i rollen som lärare. Effekterna av kön och socioekonomisk status var inte tongivande, däremot utbildnings- och lärarerfarenhet, religion och var man vuxit upp påverkade lärarna (Wilson & Goethals, 1960). Då mycket handlar om att vara normsättare finns en risk att lärarens egna ståndpunkter kan få ett visst utrymme i den praktiska klassrumssituationen.

Lärarens inställning kan dock förbättras. Lärarens inställning till vissa elever kan förbättras genom mer kunskap för att öka förståelsen och därmed kunna bemöta eleverna mer ändamålsenligt. Post, et al. (2020)

genomförde en interventionsstudie i områden som präglades av utsatthet, vilket innebar att många elever kom från hem med låg socioekonomisk status. Enligt författarna kunde lärarna fungera som förbilder och stabila vuxna och på så sätt hjälpa eleverna och även få lugnare i klassrummet. Lärarna fick skraddarsydd utbildning som syftade till att påverka lärarnas attityder, och ett mer ändamålsenligt bemötande av eleverna. Viss effekt på lärarnas förmåga att hantera klassrumssituationen noterades (Post et al. 2020). Det är krävande att arbeta i eftersatta områden och det kan gå vildare till i klassrummen. Läraren kan behöva verktyg för att bättre kunna hantera situationen, vilket kan ge arbetsro, bättre prestationer och en gynnsam social utveckling hos eleverna.

Skolan kan ibland i sin fostran av eleverna uppmuntra och ge elever verktyg för att fungera bra socialt och få bra relationer. Däremot, självreglering och social mognad har betydelse även innan skolåldern, i skolåldern och senare i vuxenlivet. En god förmåga till en sund socioemotionell utveckling är bland de faktorer som bidrar till en bra anpassning som vuxen (Pulkkinen, 2004). Från uppväxten får barn med sig ett socialt kapital, ett socialt nätverk, vilket har olika storlek och ändamålsenlighet för olika barn. Pulkkinen (2004) beskrev i ett finskt longitudinellt forskningsprojekt, vikten av emotionell reglering och social utveckling. Detta användes i ett projekt med integrerad skoldag och nya regler i Finland om integrerad skoldag för årskurs 1 och 2, tills barnen är 8 år. I projektet Jyväskylä Longitudinal study on personality and social development, har deltagarna följts från barndom till medelålder. I underprojektet kring integrerad skoldag fanns aktiviteter, arrangerat i olika klubbar, med vuxentillsyn från 7/8 på morgonen till 17 på kvällen. Barnen fick, om så behövdes, tillsyn hela dagarna, och övades och fick hjälp till socioemotionell utveckling och möjlighet att få hjälp till sociala nätverk. Ny lagstiftning i Finland kom, som innebar att införa integrerad skoldag, samt möjlighet för föräldrar att arbeta deltid under motsvarande tid (Pulkkinen, 2004).

Lärorelationer kan påverka elevernas uppförande och klassrumsbeteende. Crum et al. (2016) genomförde en studie inom ett större interventionsprogram rörande uppförande problem, bland grundskoleelever (i cirka 8 års åldern) i Kanada. Lärorelationer mättes i aspekter av närhet och i hur konfliktfyllda de var. Alla grupperna, utom kontrollgruppen, hade vid första mättillfället konfliktfyllda relationer

med lärarna, och låg grad av närhet i relationerna. Lärar-elevrelationen med avseende på konfliktfylldhet och närhet, påverkade på olika sätt uppförandeproblem, klassrumsbeteende, lärarrelationer, kamratrelationer och prestationer. Framför allt konfliktfyllda relationer bidrog negativt till skolanpassningen. Närhet i lärar-elevrelationen verkade påverka prestationerna till de bättre (Crum et al. 2016). De med ADHD hade vid uppföljningen sämre prestationer än övriga elever, och de hade också dåliga relationer. Vidare, klassrumssituationen är en interaktion mellan lärare och elever, som inte bara beror på läraren. Däremot kan lärare ha olika förmåga att hantera elevernas beteende i klassrummet. Gage et al. (2018) rapporterade hur och i vilken utsträckning lärare hanterade olika klasser med barn i grundskolan. Fyra lärarkategorier studerades närmare med avseende på klasshantering. (typisk, över medel, få instruktioner och låg grad). Eleverna, i klassrum där läraren har typisk eller över medel i förmågan till klasshantering, hade bättre engagemang (Gage et al. 2018). Då det gäller elever med emotionella och uppförande problem har lärarens förmåga att hantera klassrumssituationen speciell betydelse.

Kvaliteten på lärar-elev relationer har också betydelse för utanförskap och mobbing av elever. Bra relationer och positiva preferenser kunde skydda elever mot mobbing (L. C. Elledge et al. 2016; positiva preferenser, Wang et al. 2016) och utanförskap (L. C. Elledge et al., 2016) i grundskolan. En god relation till läraren kan vara skyddande mot mobbing och har en samverkan med goda kamratrelationer.

Lärarens erfarenheter påverkar hur läraren ser på sin roll, men det finns ett samspel mellan eleverna och läraren, och det finns gränser för lärarens klassrumshanteringsförmåga. Både vad gäller de förväntningar man kan ha på den enskilde läraren och vilka möjligheter denne faktiskt har.

Självregleringsförmåga hos barn – en förutsättning för läraren

En ökad självreglering hos barnet medför att barnet är bättre på att styra sitt eget beteende. Det underlättar både för övriga i klassrummet och för läraren. Barn med sämre självregleringsförmåga, behöver mer stöd av vuxna. Vidare kan det också vara så att med ökad ålder förbättras elevernas sociala relationer i skolan. Malti (2006) undersökte kopplingen mellan självförståelse, aggression och social beteende hos elever

i olika schweiziska grundskolor i en tvärsnittsstudie. Sammanfattningsvis visade studien på ett negativt samband mellan aggressioner och social kompetens. Vidare, socioekonomisk status relaterade positivt till lägre aggressivitet och högre självförståelse hos eleverna. Det fanns inga statistiskt säkerställda könsskillnader (Malti, 2006). Dåligt uppförande som aggressivt beteende, kan hänga samman med lägre social kompetens och kan utgöra en riskfaktor för anpassningen i skolan. Där emot kanske den sociala kompetensen ofta ökar med åldern.

Människor har olika inställningar kring mognad, men även till en del personliga egenskaper och uppmätta färdigheter. Det kan här argumenteras för att det kan vara mindre hämmande att se olika typer av färdigheter och självreglering som åtminstone delvis utvecklingsbart, än såsom fasta entiteter. För läraren är det viktigt att se elevens möjligheter att lära sig och utvecklas. Barnet har lättare att hantera inlärnings-situationen om det kan bemästra sina känslor och impulser, till exempel att springa runt i rummet. Har barnet en allt högre grad av självreglering (vilket grundas i goda nära relationer i de tidiga åldrarna) underlättas även lärarens roll.

Ett exempel på att förmåga till självreglering är utvecklingsbart och förändringsbart ges i det följande. Kochanska et al. (2000) studerade hur småbarn med ansträngning kunde kontrollera sitt beteende med avseende på aggressioner, glädje och återhållsamhet. I grova drag visade studien att förmågan att med ansträngning kunna kontrollera sitt beteende ökade med åldern hos barnen generellt, men att flickorna hade större förmåga än pojkarna. Mödrarnas förmåga till att adekvat bemöta barnet relaterade till barnets förmåga att med ansträngning kontrollera sitt beteende med avseende på aggressioner, glädje och återhållsamhet (Kochanska et al. 2000). Studien visade alltså att självreglering ökar med stigande ålder hos småbarn. I skolans värld är självreglering viktigt, dels för att kunna fungera väl i gruppen, dels för att kunna prestera.

Ett barn kan via sin uppväxt också lära sig att bli socialt moget, genom bland annat kvalitén på relationerna till vårdnadshavarna. Jaffari-Bimmel et al. (2006) följde adopterade barn från det de kom till Nederländerna (innan sex månaders ålder), när de var 5, 6, 9, 12, 18, 30 månader, 7 respektive 14 år. Syftet var att studera barnens sociala utveckling mot bakgrund av bindning, temperament med mera. Bland annat fann författarna att en god bindning mellan moder och barn i spädbarnsålder

kopplade till social utveckling när barnet var äldre, och att barnets temperament i spädbarnsålder kopplade till temperamentet när barnet var äldre. Barnets temperament var negativt relaterat till dess sociala utveckling. Barnets temperament och sociala utveckling hängde samman med moderns förmåga att möta barnet (Jaffari-Bimmel et al. 2006). Social mognad är något utvecklingsbart, där nära relationer kan bidra positivt till utvecklingen. Här föreslås, att för föräldrar, kan det i högre utsträckning än idag, ställas krav på att genomgå föräldrabildning för att de skall fungera bättre som föräldrar. Samhället har ofta krav på att tillhandahålla stöd för föräldrar. Ett exempel är Trygghetscirkeln som gavs åt föräldrar i en mellansvensk stad. Trygghetscirkeln genomfördes i samverkan mellan socialtjänsten och Svenska kyrkan på orten. Trygghetscirkel utgår ifrån anknytningsteorin, och enligt intervjuer med deltagande föräldrar har utbildningen bland annat varit relationsförbättrande och konfliktminskande i förhållande till deras barn/unga (Savela & Forinder, 2023).

Är det ökade kravet på uppfostran lärares ansvar?

Om en elev får mycket kommentarer på grund av olämpligt beteende i klassrummet, vilket kan antas öka om eleven har vissa typer av störande beteende, kan det vara rimligt att anta att relationen mellan elev – lärare tar skada. Kan barnet inte reglera sitt eget beteende, får det troligen fler tillsägelser. Läraren kan i och med detta, och att det kan röra fler elever, få svårigheter att hantera klassrumssituationen. En allt större del av tiden går åt att hantera situationen i klassrummet och undervisningen blir lidande. Störande beteende ska troligen inte gå oförmärkt förbi, om man ser utvecklingen i Sverige idag.

Enligt det resonemang som förts, tycks det peka på vikten att andra parter tar ett större ansvar för den uppfostrande rollen. I läroplanen LGR 2022 (Skolverket, 2022) anges det att fostran skall ske i en samverkan med elevens hem. Inom den obligatoriska skolan, anges i läroplanen krav på kunskaper eleven skall ha efter avslutad skola. Eleven skall ha erforderliga kunskaper för att klara fortsatt utbildning och klara sig i samhället. Läraren har kanske en omöjlig roll?

Fostran, i betydelsen uppfostran, kanske görs bäst och borde kanske ske i ökad grad av andra aktörer med större förutsättningar, resurser och

inflytande. Lärarna, skulle kanske bara rapportera vissa typer av beteenden till andra myndigheter och aktörer. Lärarna borde sätta uppförandebetyg på eleverna, och slå larm vid givna gränser. Sedan är det andra aktörer som får ta vid. Initiativ för detta måste komma från lagstiftaren.

Det är så att en hel del blir bättre med åren i barnets självreglering och moraltänkande. Tar man tag i problemen i tid, kan det gynna en god socialisation hos fler barn. Barn som inte får de kunskaper som de skall, hamnar efter. Skolan måste få möjlighet att ägna sig åt kunskap och att stöda de barn som behöver det i sin kunskapsutveckling. Det är lärarna utbildade i och duktiga på. Lärarna måste få ökade kunskaper kring gruppdynamik, relationsskapande åtgärder, samt kunskap och verktyg att ställa rimliga krav på uppförande bland eleverna. Initiativet för detta kan komma från lagstiftaren och lärosätena. Olämpligt beteende och beteende variationer utöver åldersadekvat bör lärarna bara behöva rapportera. Andra aktörer bör hantera sådan problematik.

Referenser

Brå, (2023), Barn och unga i kriminella nätverk En studie av inträde, brott, villkor och utträde Rapport 2023:13, Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Chinapah, Eva. (2000). Tonårsnormer i förändring? En empirisk studie av 15-åringar i en mellanstor svensk stad 1969 och 1995. Doktorsavhandling. Psykologiska Institutionen. Stockholms universitet.

Crum, Kathleen. I; Waschbusch, Daniel A. & Willoughby, Michael. T. (2016). Callous-unemotional traits, behavior disorders, and the student- teacher relationships in elementary school students. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 24(1), 16–29. DOI: 10.1177/1063426615569533

Ekman, Joakim (2011). Skolan och medborgarskapandet. En kunskapsöversikt. Skolverket. Erlanders. Stockholm. www.skolverket.se besökt 2020904.

Elledge, L. Christian; Elledge, Allison R; Newgent, Rebecca A. & Cavell, Timothy A. (2016). Social risk and peer victimization in elementary school children: The protective role of teacher-student relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 44, 691–703, DOI: 10.1007/s10802-015-0074-z

Gage, Nicholas A; Scott, Terrance; Hirn, Regina & MacSuga-Gage, Ashley S. (2018). The relationship between teachers' implementation of classroom management practices and student behavior in elementary school. *Behavioral Disorders*. 43(2), 302–315.

Jaffari-Bimmel, Nicole; Juffer, Femmine; Van IJzendorp, Marnius H; Bakermans-Kranenburg, Mariane J. & Mooijart, Ab. (2006). Social development from infancy to adolescence: Longitudinal and concurrent factors in an adoption sample. *Developmental Psychology*, 42(6), 1143–1153, DOI: 10.1037/0012-1649.42.6.1143

Kochanska, Granzyna; Murray, Kathleen T. & Harlan, Elena T. (2000). Effortful control in early childhood: continuity and change, antecedents, and implications for social development. *Developmental Psychology*, 36(2), 220–232, DOI: 10.1037//0012-1649.36.2.22

Malti, Tina; (2006). Aggression, self-understanding, and social competence in Swiss elementary-school children. *Swiss Journal of Psychology*. 65(2), 81–9. DOI: 10.1024/1421-0185.65.2.81

Post, Phyllis B; Grybush, Amy L; Flowers, Claudia & Elmadani, Abdelaziz (2020). Impact of child-teacher relationship training on teacher attitudes and classroom behaviors. *International Journal of Play Therapy*, 29(3), 119–130, DOI: 10.1037/pla0000118

Pulkkinen, Lea (2004). A longitudinal study on social development as an impetus for school reform toward an integrated school day. *European Psychologist*, 9(3), 125–141, DOI: 10.1027/1016-9040.9.3.125

Regeringen, (2023). Samverkansstruktur inrättas för barn och unga i grov kriminalitet. Pressmeddelande. www.regeringen.se besökt juli 2024.

Regeringen, (2024). Nordiskt ministermöte om barn och unga i kriminalitet. www.regeringen.se, besökt juli 2024.

Savela, M. & Forinder, U., (2023). Trygghetscirkeln. En föräldrautbildning som stärker föräldraskap och välbefinnande. FoU-rapport no 59. Gävle University Press. Gävle.

Skolverket (2022). Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet. Läroplan (Lgr22) för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet – www.Skolverket. Pdf. besökt aug 2022.

Wang, Feihong; Leary, Kevin A; Taylor, Lorraine C. & Derosier, Melissa E. (2016). Peer and teacher preference, student-teacher relationships, student ethnicity, and peer victimization in elementary school. *Psychology in the School*, 53(5), 488–501, DOI: 10.1002/pits.21922

Wilson, W. Cody & Goethals, George W. (1960). The relation between teachers' backgrounds and their educational values. *Journal of Educational Psychology*, 51(5), 292–298. DOI:10.1037/h0041534

DETTA ÄR EN rapport kring den obligatoriska skolans uppdrag att fostra eleverna och bibringa dem kunskaper så att de kan bli goda samhällsmedborgare och ha en grund för fortsatt utbildning. Det är tänkt att läsas utifrån den ökade missanpassningen hos unga, som ytterst ses i antalet unga våldsverkare. Vilken roll har skolan

och lärarna? Kunskapsluckor i sig skapar problem för de unga och ligger i lärarnas uppdrag att inom rimliga gränser åtgärda. Däremot, vad kan andra aktörer göra bättre när det gäller (upp)fostran av de unga?